

BƏHRAM BAĞIRZADƏ

ŞUŞA

uşaqlar üçün

• BƏHRAM BAĞIRZADƏ

Şuşa

uşaqlar üçün

Azərbaycan milli
kitabxanası

ŞUŞANIN TARIXI

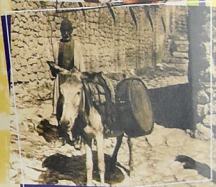
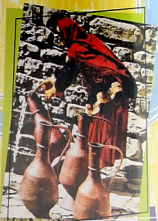
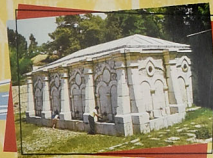
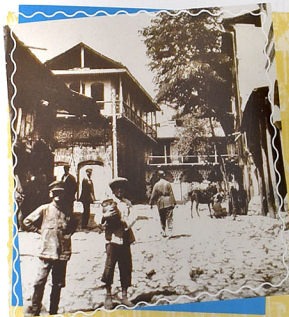
1693-cü ildə Qarabağın kübar bir ailəsində bir oğlan uşağı doğuldu. Onun adını Pənahəli bəy Cavanşir qoydular. Bu oğlan böyüyüb bir neçə onillikdə cəsur döyüşçü və müdrik siyasətçi kimi tanınacaq. Qarabağın ilk xanı olacaq və 1750-ci ildə Şuşa şəhərinin ürayinə çevrilən bir qala tikdirməyə başlayacaqdı. Qala üçün yer təsadüfən seçilməmişdi – hündür, əlçatmaz qayalar Şuşanı düşmənlərdən etibarlı şəkildə qoruyurdu. Pənahəli xan Şuşa qalasını tikdirmək üçün Azərbaycanın hər yerindən ən yaxşı memar və sənətkarları dəvət etmişdi.

Bir neçə ilə uca qayanın üstündə xan sarayları, evləri, məscidləri, hamamları, karvansaraları olan bütöv bir şəhər yarandı. Qaladan bir az aralıda isə möhtəşəm xan bağı salındı. Qarabağ xanlığının paytaxtı olan gözəl Şuşanın tarixi belə başlanmışdı...

RASTA BAZAR

Hər şəhərin öz əsas küçəsi var. Şuşanın əsas küçəsi isə Rasta bazarıdır. Şəhərin ən yaxşı mağazaları burada yerləşir və həmişə adamlarla dolu olurdu. Satıcıların və alıcıların istidən və ya soyuqdan əziyyət çəkməməsi üçün küçənin hər iki tərəfində daş səki tikilmiş, ağaclar əkilmişdi. Rasta bazar küçəsində şuşalılar istadikləri hər şeyi ala bildirdilər – parça, ipək, zinət əşyaları, dəbdəbəli xalçalar, qab-qacaq, silah... Bütün bunları tacirlər dünyanın hər yerindən alıb Şuşaya gətirdilər.

SU KƏMƏRİ

Şuşa Azərbaycanın kanalizasiya sistemi olan tək-tük şəhərlərindən biri idi. Ancaq şəhər sakinləri içməli suyu evlərinə quyulardan daşımalı və ya çaylardan toplayıb şəhərə gətirən satıcılardan almalı idi. Buna görə də xan qızı Xurşidbanu Natəvan şuşalıların həyatını asanlaşdırmaq üçün 1871-ci ildə öz hesabına şəhərə ilk su kəməri çəkirdi. Beləliklə, Xan sarayı və şəhərin yuxarı hissəsindəki yeraltı hovuzlar çoxdan gözlənilən su ilə dolduruldu. Üzərində isə kiçik, gözəl evlər tikildi. İyirmi il sonra isə başqa bir zəngin Şuşa sakini daha bir su kəməri çəkirdi və məscidlərin və ya hamamların yanında yerləşmiş otuzə yaxın yeraltı hovuz tikirdi.

ŞUŞA QALASI

Şuşa qalası yarım dairəvi qüllələri olan hündür və möhkəm divarlarla əhatə olunmuşdu. Qalaya yalnız "Ağoğlan qapısı", "İrəvan qapısı" və şəhərin əsas girişi olan "Gəncə qapısı" adlanan qapılardan daxil olmaq mümkündür. Gecələr kənar səxslərin şəhərə girə bilməməsi üçün qapılar bağlanır, gündüzlər isə səyyahlar və Şuşaya ət, tərəvəz, meyvə, göyərtili, su və digər mallar gətirən kənd əhalisi üçün açılırdı. Qalanın içərisində əvvəlcə Qarabağ xanının sarayı, daha sonra isə onun oğulları üçün saraylar ucaldıldı. Səkinlər üçün daşdan yaşayış evləri tikildi ki, bu evlər də birlikdə məhəllələr əmələ gətirdi. Şuşada on yeddi məhəllə var idi – doqquz aşağı məhəllə: Qurdlar, Seyidli, Quyuluq, Dördlər qurdu, Hacı Yusifli, Dörd Çinar, Çöl qala, Culfalar, Çuxur. Səkkiz yuxarı məhəllə isə belə adlanırdı: Merdinli, Saatlı, Köçərli, Mamayı, Xoca Mərcanlı, Dəmirçilər, Hamamqabağı və Təzə. Hər bir məhəllənin kiçik bir meydanı olan mərkəzi var idi. Burada məscid, mədrəsə, bulaq, hamam, ticarət sıraları və karvansaralar tikilmişdi. Bir çox şuşalıların evi daşdan gözəl naxışlar və rəngbərəng şəkəllərlə bəzədilmişdi. Şuşada insanları isti yay günəşindən qoruyan çoxlu ağac əkilmişdi. Küçələr və səkilər çay daşları və daş lövhələrlə üzünmüşdi. Bu səbəbdən də şəhərin küçələri və meydanları həmişə çox təmiz olardı.

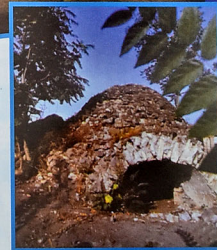
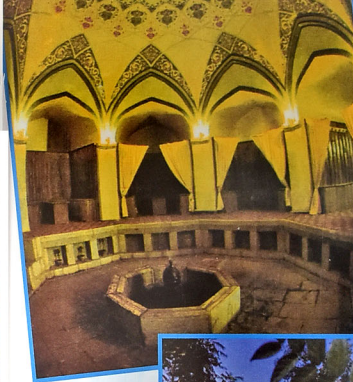
BULAQLAR

Şuşa Azərbaycanın ən gözəl yerlərindən birində yerləşir. Burada təbiət ilin istənilən vaxtında gözəldir: çiçəklənən meyvə bağları, yaşıl çəmənliklər, uca, qürurlu dağlar, quşların və heyvanların yaşadığı sıx meşələr və çoxlu müxtəlif çay və bulaqlar... Şuşada Turşsu, İsa bulağı, Səkinə bulağı, İstibulaq, Soyubulaq, Çarxibulaq, Saxsibulaq, Qırxibulaq, Yüzibulaq kimi məşhur bulaqlar var. Onların hər birinin adı musiqi kimi səslənir! Bu bulaqlar şuşalılara ləzzətli və büllür kimi saf su bəxş edirdi.

HAMAMLAR

Hamam azərbaycanlıların həyatında həmişə çox vacib rol oynamışdır. Ənənəyə görə, kişilər və qadınlar hamamı eyni gündə deyil, fərqli günlərdə ziyarət edirdilər. İnsanlar bura yalnız çimmək üçün gəlmirdi. Hamam hər kəsin çoxsaylı su prosedurlarından sonra uzun müddət söhbət-ləşdikləri yer idi. Kişilər burada iş məsələlərini həll edir, ticarət sövdələşmələri aparır, qadınlar isə son ailə xəbərlərini müzakirə edir və övladları üçün adaxlı axtarırdılar. Şuşadakı hər bir məhəllənin öz hamamı var idi. "Şirin su" Şuşada əsas hamam sayılırdı. Şəhərdəki ilk hamamlardan biri isə Əbdül Səməd bəy tərəfindən tikilmişdi. Şuşalılar onu o qədər çox sevdilər ki, hətta öz məhəllələrindən birinə onun şərafinə "Hamamqabağı məhəlləsi" adını verdilər. İndiyə qədər Tarix muzeyində Şuşa sakinlərinin hamamda istifadə etdikləri qədim əşyalar – yaxalanmaq üçün kasalar, dolçalar, qadınların içində xına, basma, ətir gətirdikləri və çimərəkən zinət əşyalarını saxladığıları xüsusi sandıqçalar qorunub saxlanılır. Hamamların, demək olar ki, hamısı həm xaricdən, həm də daxildən çox gözəl divar rəsmləri ilə bəzədilmişdi. Bəzən Şuşa hamamları hamamlanmağa gələnlər üçün bağlanır, yerli kişilərin güclərini və çevikliklərini nümayiş etdirdikləri idman meydançasına çevrilirdi.

KARVANSARALAR

Şuşa qalası tikildikdən sonra tez bir zamanda içərisində karvansaralar əmələ gəldi. Səyyahların, zəvvarların və tacirlərin qaldığı böyük, möhkəm binalar belə adlandırılırdı. Şuşa karvansaralarının, demək olar ki, hamısı ikimərtəbəli idi. Birinci mərtəbədə tacirlərin mallarını daşdığı dəvələr, atlar və ulaqlar üçün tövlələr, həmçinin mağazalar və emalatxanalar var idi. İkinci mərtəbədə səyyahların yaşadığı otaqlar yerləşirdi.

Şuşada ən məşhur karvansara Məşədi Şükür Mirsiyab oğlunun karvansarası idi. Bu tikili XIX əsrin sonunda məşhur Şuşa memarı Səfi xan Qarabaği tərəfindən tikilmişdi. Bu, mehmanxanası, kiçik məscidi və bir çox müxtəlif dükanları olan böyük daş bina idi. Şuşa karvansaralarında Rusiya və İran, Türkiyə və İraq, Hindistan və Qafqaz şəhərlərindən gəlmiş tacirlər qalırdılar.

Şuşada daha nə ticarəti yox idi – quru meyvələr, qoz-fındıq, şəkər, qəlyan üçün tütün, ədviyyat, qızıl tikməli sadə və bahalı parçalar, dəmir, silah, evləri işıqlandırmaq üçün kerosin, qızıl və gümüş, qiymətli daşlar, xalçalar...

ŞUŞA XALÇALARI

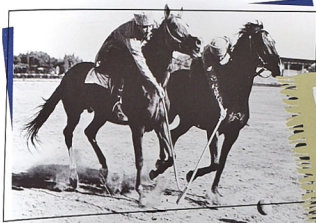
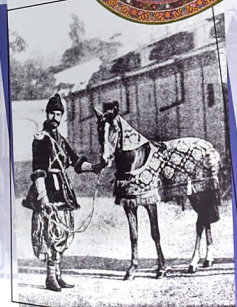
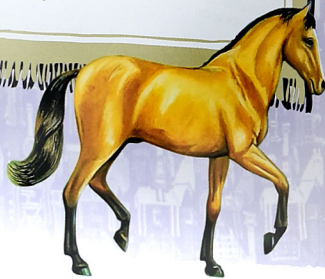
Azərbaycanlıların həyatında xalçalar həmişə əhəmiyyətli yer tutmuşdur. Məscidlərdə, evlərdə, xan saraylarında və karvansaralarda döşəmələrə xalçalar sərilir, onların üstündə oturur, yemək yeyir, qonaqlarla ünsiyyət qururdular. Müxtəlif süjetlər əsasında toxunmuş ən böyük, ən gözəl və bahalı xalçalar isə divarlardan asılır və evin əsas bəzəyinə çevrilirdi.

Şuşada xalçalara həmişə xüsusi münasibət olub, çünki qara-bağlılar onların ornament və naxışlarla ifadə edilmiş muğam olduğunu düşünürdülər. Bundan başqa, xalçalardan at və dəvə üçün çul, yəhər, ticarətçilərin və səyyahların əşyalarını daşımaq üçün xurcun tikilirdi. Şuşalılar hətta duzu da xüsusi xalça torbalarında – çuvallarda saxlayırdılar! Əlbəttə ki, xalça toxuyan ustalar Şuşa sakinlərinin evdə və ya məsciddə üstündə dua etdikləri canamazların hazırlanmasına ürək qoyur və istedadla yanaşırdılar. Ümumiyyətlə, Şuşa xalçaçıları ustalıqları ilə bütün dünyada məşhurdurlar, buna görə də bu gün Şuşa xalçalarına Avropa və Amerikanın ən yaxşı muzeylərində – Ermitajda, Luvrda, eləcə də Amerika prezidentinin işlədiyi Ağ Evdə və Roma Papasının yaşadığı Vatikanda rast gəlmək olar.

QARABAĞ ATLARI

Qarabağ atları qədim dövrlərdən bəri bütün müsəlman ölkələrində, o cümlədən Avropada və Rusiyada məşhur idi. Bu atlar qeyri-adi gözəlliyə və gücə malik idi. Onları görənlər hər kəs heyran qalırdı. Belə rəvayət edirlər ki, XVIII əsrdə böyük sərkərdə Nadir şah Əfşar Hindistana yürüş etməyə hazırlanmış. O dövrlərdə bu cür yürüşlər üçün çoxlu at lazım olurdu. Buna görə də Nadir şah Qarabağda ilk at zavodları yaradır və oraya Qarabağ atları ilə cütləşən cins ərəb və türkmən atları göndərir. Ölmündən sonra Nadir şahın işini Qarabağ xanları Pənahəli xan və oğlu İbrahimxəlil xan davam etdirir. Ümumiyyətlə, İbrahimxəlil xanın hakimiyyəti illərində Şuşa ətrafında bir çox at zavodları meydana gəlir və ildə iki dəfə Cıdır düzü meydanında bütün Şərqdə məşhur olan xüsusi yarışlar keçirilib. Bu yarışlara dünyanın bir çox ölkəsindən qonaqlar və alıcılar gəlirdi.

ÇOVQAN

Çovqan çox qədim bir oyun növüdür. Qaydaları sadədir, şəhər meydanına və ya sahəyə yollanan iki atlı komanda çovqan adlı xüsusi çubuqlarla topu rəqib qapısına vurmağa çalışır. O da maraqlıdır ki, uzun əsrlərdən sonra bu oyunu görənlər ingilislər onu o qədər bəyəniblər ki, özləri də oynamağa başlayıblar. Bu gün İngiltərədə çox məşhur olan bu oyuna polo deyilir. Çovqan azərbaycanlıların sevimli oyunu idi. Hətta qadınların da çovqan oynaması mümkün idi. Şuşada da bu oyunu çox sevirdilər. 2016-cı ildə dünya şöhrətli Azərbaycan rəssamı Sakit Məmmədov Qarabağ atlarının çovqan oynadığını əks etdirən "Cıdır düzü" tablosunu çəkərək Böyük Britaniya kraliçası II Yelizavetaya hədiyyə etmişdir. Bu gün bu əsər onun Vindzor sarayında asılıb.

CIDIR DÜZÜ

Şuşalıların ən sevimli istirahət yerlərindən biri Cıdır düzü idi. Qarabağ xanının sarayında zorxana, yəni idman yarışlarının keçirilməsi üçün yer olsa da, hava yaxşı olduqda şuşalılar çoxqan oynamaq, pahləvanların gülüşünü izləmək və ya at yarışları keçirmək üçün mütləq Cıdır düzünə gedirdilər. İldə Atları çox sevən İbrahimxəlil xanın dövründə yarışlar hər həftə keçirilirdi. İldə iki dəfə isə Böyük xan yarışlarını izləmək üçün müxtəlif şəhərlər və ölkələrdən Şuşaya çoxlu qonaq gəlirdi. Bu yarışlar yalnız atlar arasında deyil, həm də Şuşaya çoxlu qonaq gəlirdi. Bu yarışlar yalnız atlar arasında deyil, həm də Şuşaya çoxlu qonaq gəlirdi. Bu yarışlar yalnız atlar arasında deyil, həm də Şuşaya çoxlu qonaq gəlirdi.

Ancaq Cıdır düzündə yalnız idman və atçılıq yarışları olmurdu. Musiqi və ədəbiyyat həvəskarları bura toplaşaraq məclislər təşkil edirdilər. Bayram günlərində kəndirbazların, sənətlərin və oyunbazların çıxışlarını izləmək üçün bütün şəhər Cıdır düzünə toplaşdı. Şuşalılar Şuşanın Aşağı meydanında istirahət etməyi çox sevirdi, xoruz və keçilərin döyüşünü həvəslə izləyirdilər. Bütün bu bayramlar adətən şən musiqi sədaları altında və şadyanalıqla keçirdi. Sonra şəhər sakinləri çox ləzzətli yeməklərdən ibarət ziyafətlər təşkil edirdilər.

"CIDIR DÜZÜ"
SAKİT MƏMMƏDOV (2016)

ŞUŞANIN ZİNƏT ƏŞYALARI

Bütün Şərqi qadınları kimi, Şuşa qadınları da bəzək əşyalarını çox sevirilər. Onlar üçün bu bəzək əşyalarını qızıl, gümüş və qiymətli daş-qaşlardan bacarıqlı Şuşa zərgərləri hazırlayırdılar. Tiara, boyunbağı, bilarzik, sırğa, üzük, qızıl və ya gümüşdən böyük həcmli kəmərlər almaz, inci, yaqut, zümrüd və firuzə ilə bəzədilirdi. Bu daşları Şuşaya İran, Hindistan və digər ölkələrdən gətirirdilər. O dövrlərdə Şuşa qadınlarının necə gözəl bəzək əşyaları taxdığını köhnə fotosəkillərdə açıq-aydın görmək mümkündür.

XARIBÜLBÜL

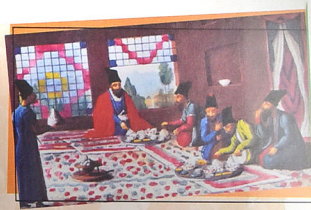
Ecakar gözəlliyə malik olan bu çiçək yalnız Şuşada bitir! Burada qonmuş bülbülə oxşadığı üçün onu belə adlandırırlar. Bu çiçək Şuşanın və Qarabağın simvoluna çevrilmişdir. Onun barəsində rəvayətlər danışılır, şeirlər yazılır, mahnılar bəstələnir, rəsmlər çəkilir. Xaribülbülün şəklinə Qarabağ xalçalarının ornamentlərində də rast gəlmək olar.

DOLMA

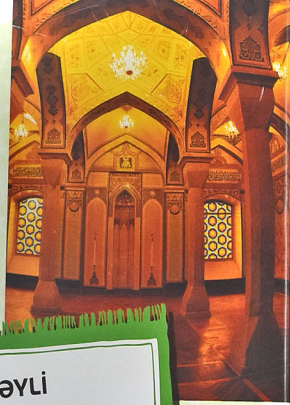
ŞUŞA MƏTBƏXİ

Şuşalılar Azərbaycanın digər sakinləri kimi ləzzətli yeməkləri sevir və yaxşı bişirməyi bacarırdılar. Şuşada arzuladığın hər şey var idi! Təzə, zərif quzu ətidən növbənöv kabablar hazırlanırdı. Şəhər camaatı quş ətidən bişirilən yeməkləri də sevir, çay balığına üstünlük verirdilər. Axı Şuşada dəniz yox idi... Amma tərtemiz suyu olan çaylar var idi. Bostanlarda müxtəlif tərəvəzlər yetişdirilirdi. Tərəvətli göy-göyrtə isə yaşıl çəmənliklərdən yığılırdı. Demək olar ki, hər bir Şuşa sakininin evinin həyatında meyvə bağı var idi. Bu meyvələrdən mürəbbələr bişirir və qurudurdular. Qoz-fındıq, bal, süd, çörək, lavaş, ləzzətli qoyun pendiri, müxtəlif şirniyyatlar, çay və əlbəttə ki, plov şəhər sakinlərinin hər zaman yedikləri adi yeməklər idi. Şuşa plovu Azərbaycan plovları içərisində xüsusi ləzzətə malikdir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın hər şəhərinin öz plov hazırlamaq resepti var. Xörəklər süfrəyə mis, qalay, keramika və çini qablarda verilir.

SAATLI MƏSCİDİ

Şuşadakı bu məscid XIX əsrin sonunda Şuşa memarı Kərbəlayı Səfi xan Qarabaği tərəfindən tikilmişdi. Onun adı Saatlı məhəlləsinin adından götürülmüşdü. Bir zamanlar bu məscidin yerində başqa bir məscid var idi ki, dahi şair Molla Pənah Vaqif onun nəzdində fəaliyyət göstərən məktəbdə dərs deyirdi. Saatlı məscidi bütün məhəllə məscidləri arasında ən gözəli idi. Məharətli yarpa, vitraj pəncərələr, taxta oymalar və hündür minarə namaz vaxtı müsəlmanların qəlbinə nurlu düşüncələr və xeyrixah hisslərlə doldururdu.

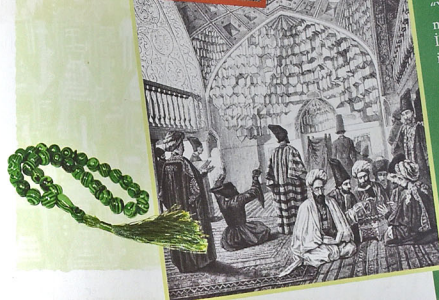
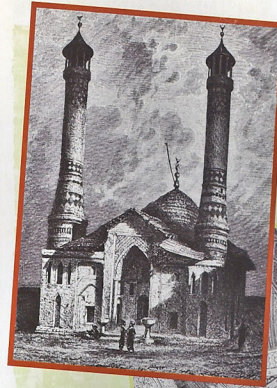

MALIBƏYLİ MƏSCİDİ

Doqquz günbəzli və bir minarəli Malibəyli məscidi XVIII əsrdə Şuşanın yaxınlığında yerləşən Malibəyli kəndinin mərkəzində inşa edilmişdi. Günbəzlərə dayaq verən sütunlar gözəl oymalarla bəzədilmiş, divarlara naxışlı yazılar həkk edilmişdi. Malibəyli məscidi Qarabağın əvəzsiz tarixi memarlıq abidələrindən biridir.

GÖVHƏR AĞA MƏSCİDİ

Azərbaycanlılar bütün dövrlərdə Allaha bağlı insanlar olublar, islam qanunlarına ciddi riayət ediblər. Buna görə də Qarabağ xanı Pənahəli xan Şuşa qalası inşa edilərkən inşaatçıların və ilk səhər sakinlərinin gündə beş dəfə uca Allaha dua edə bilməsi üçün qamışdan müvəqqəti məscid tikdirilmişdi. Pənahəli xan vəfat etdikdən sonra oğlu İbrahimxəlil xan həmin məscidin yerində əhəng daşından cümə məscidi inşa etdirdi. Uzun illər sonra İbrahimxəlil xanın qızı Gövhər ağa yeni bir məscid tikdirmək qərarına gəldi və bunun üçün məşhur Şuşa memarı Kərbəlayı Səfi xan Qarabağiyə üz tutdu. Beləliklə, XIX əsrin əvvəllərində Şuşada "Yuxarı Gövhər Ağa Məscidi" adlanan iki yüksək minarəli böyük bir cümə məscidi inşa edildi. İkinci Qarabağ xanının qızı heyrətəməz bir qadın idi. O gözəl şeirlər yazmış, kitabxana üçün kitablar almış, mədrəsə, səyyahlar üçün xəstəxana və şuşahların "Aşağı məscid" adlandırdığı daha bir böyük cümə məscidi tikdirmişdi. Onu da deyim ki, Gövhər Ağa məşhur Azərbaycan şairəsi Xurşidbanu Natəvanın xalası idi. Şuşada cümə məscidlərindən əlavə, mütləq səhərin hər məhəlləsinin öz kiçik məscidi də var idi. Onların çoxu Şuşa memarı Kərbəlayı Səfi xan Qarabaği tərəfindən inşa edilmişdi.

MUSIQI

Azərbaycan əhalisinin əksəriyyəti musiqi istedadına malikdir – kimi oxuyur, kimi rəqs edir, kimi musiqi bəstələyir və musiqi alətlərində ifa edir. Bu musiqili ölkədə Şuşa xüsusi yer tuturdu, çünki burada yaşayan bütün insanlar ya oxuyur, ya da hər hansı musiqi alətində çalmağı bacarırdılar! Şuşada hər zaman və hər yerdə musiqi səslənirdi – bayram günlərində Xan sarayında, sadə şuşalıların evlərində, məclislərdə, meydanlarda, küçələrdə, bazarlarda, zorxanada, Cıdır düzündə, Qarabağ atları belə “Koroğlu” dan səslənən döyüşkən bir melodiyanı eşidən kimi yerlərindəcə donub qalırdılar! Təəccüblü deyil ki, Şuşada hər zaman musiqi alətləri hazırlayan görkəmli ustalar yaşayıb-yararmışlar. Onların bacarıqlı əlləri ilə hazırlanan tarlar, sazlar, kamançalar, udlar, qanunlar, dəflər, balabanlar və bir çox digər alətlər Azərbaycanın bütün guşələrinə, hətta digər ölkələrə belə gedib çatırdı.

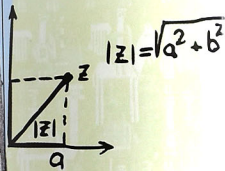
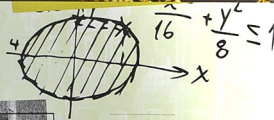
MƏDƏNİ HƏYAT

Şuşa hər zaman incəsənətin və elmin inkişaf etdiyi şəhər olmuşdur. Musiqişünas Firidun Şuşskinin yazdığı kimi, XIX əsrin sonunda Şuşada 95 şair, 22 musiqişünas, 38 xanəndə, 16 rəssam, 5 astronom, 18 memar, 16 həkim və bir çox digər vacib, lazımlı peşə sahibləri yaşayırdı. Şuşada daim ədəbi və musiqi məclisləri keçirilir, məktəblər işləyir, tamaşalar qurulur, sənətkarlar sarayların divarlarında rəsmlər çəkir, kitablar üçün miniatürlər yaradır, musiqiçilər Qarabağ muğam məktəbini kamilləşdirirdilər. Məhz bu səbəbdən Şuşa əhalisi də, ümumilikdə bütün azərbaycanlılar da hər zaman Şuşanı qürur hissi ilə “Qarabağ tacı” adlandırırdılar.

MƏKTƏBLƏR VƏ MƏDRƏSƏLƏR

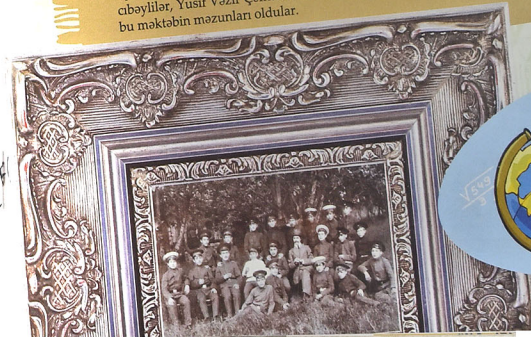
Şuşada Azərbaycanın digər şəhərləri ilə müqayisədə savadlı insanlar çox idi. Hər bir Şuşa məscidində oğlan və qızların təhsil ala bildikləri məktəb var idi. Düzdür, şuşalılar qızların daha çox evdə oxumasına üstünlük verirdilər. Lakin bununla belə, savadlı olmalarına çalışırdılar. Böyük cüma məscidlərində müsəlman universitetləri – mədrəsələr açılmışdı. Uşaqlar məktəbdə Quran, ərəb və fars dilləri, islam tarixi, hesab və digər elmləri öyrənirdilər. Məktəbi yaxşı bitirənlər mədrəsəyə daxil olurdular. Şuşadakı ən nüfuzlu mədrəsə "Gövhəriyyə" sayılırdı. Bu mədrəsə "Gövhər Ağa" adlı böyük cüma məscidinin nəzdində yerləşirdi.

$$g(x)dx = \int_a^b f(t) dt = \int_a^b f(x) dx$$

AVROPA TIPLI MƏKTƏBLƏR

XIX əsrdə Şuşada Avropa tipli məktəblər meydana çıxdı. 1826-cı ildə şəhərdə Yevangelist cəmiyyətinin bir məktəbi açıldı. Uşaqlar burada alman dilində təhsil alırdılar. 1830-cu ildə Şuşada rus, Azərbaycan və fars dilləri, riyaziyyat, tarix, coğrafiya və islam hüququ (şəriət) dərslərinin keçirildiyi bir məktəb də açıldı. 1874-cü ildə fəaliyyətə başlayan Şərq dillərindən başqa, fransız dili keçirilir, elmlərdən isə əlavə olaraq həndəsə, fizika, rəsm, nağmə, gimnastika tədris edilirdi. Bir neçə il sonra bu məktəbdə musiqi sinfi də açıldı. Bu məktəb o illər üçün çox müasir idi – siniflərdə müxtəlif avadanlıqlar, mineral kolleksiyaları, bir çox coğrafi xəritələr, musiqi alətləri və böyük kitabxana var idi. Bir çox məşhur şuşalılar – Səfərəli bəy Valibəyov, Hüseyn bəy Rüstəmbəyov, Fərrux bəy Vəzirov, Mir Möhsün Nəvvab, Camal bəy Fətəlibəyov, Xurşidbanu Natəvan, Fətəli Mirzə Qacar bu cür yeni məktəblərin açılışında fəal iştirak etmişdilər. 1884-cü ildə Şuşada Müqəddəs Məryəm məktəbi açıldı və Şuşa qızları ilk dəfə olaraq Avropa təhsili almaq fürsəti əldə etdilər. 1896-cı ildə isə rus-Azərbaycan məktəbinin açılışı oldu. Məktəb üçün yeni böyük bir bina tikildi. Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy Hacıbəyli, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Mirzə Xosrov Axundov və digər gənc şuşalılar bu məktəbin məzunları oldular.

XURŞİDBANU NATƏVAN

Məşhur Azərbaycan şairəsi Xurşidbanu Natəvan Qarabağ şahzadəsi idi. Atılanın tək qızı və xan nəslinin son nümayəndəsi olduğu üçün onu "tənha inci" adlandırırdılar. Sadə şuşalılar xeyrixah ürayinə görə Xurşidbanuya nəvəsi ilə "xan qızı" deyirdilər. Şahzadə dəbdəbəli həyat sürə, səyahət edə, ziyafətlərə qoşula, zinat əşyaları və gözəl geyimlər əldə edə bilirdi. Lakin Xurşidbanu hələ gənc yaşlarından biliyə can atırdı. O, əla təhsil almışdı. Doğma Azərbaycan dilindən başqa, ərəb, fars və rus dillərini mükəmməl bilirdi. Ədəbiyyata və musiqiyə yaxşı bələd idi. İncəsənəti, rəssamlığı, xalqçılığı öyrənir, yaxşı şahmat oynayırdı.

Xurşidbanu həyat yoldaşını erkən itirmişdi, amma kədər onu sındırmamışdı. O, uşaqlarını böyüdü və nəhəng mülkünü idarə edirdi. Məhz Xurşidbanu atasının at zavodlarını bərpa etdi, yeni Qarabağ atları yetişdirdi və insanlara kömək etmək üçün tibbi öyrənməyə başladı. Ancaq Xurşidbanu ən çox poetik istedadı ilə tanınırdı. O zamanlar Şuşada bir çox istedadlı şairlər və musiqiçilər yaşayırdı. Daim ədəbi və musiqi-poetik istedadı ilə tanınırdı. O zamanlar Şuşada bir çox istedadlı şairlər və musiqiçilər yaşayırdı. Daim ədəbi və musiqi-poetik istedadı ilə tanınırdı. O zamanlar Şuşada bir çox istedadlı şairlər və musiqiçilər yaşayırdı. Daim ədəbi və musiqi-poetik istedadı ilə tanınırdı.

li məclislər keçirilirdi. Xurşidbanu Natəvanın sarayında təşkil edilən bu cür məclislər bütün Azərbaycanı səyahət zamanı Fransız yazıçısı Aleksandr Düma Qafqaza səyahəti zamanı Qarabağ şahzadəsinin ağına, istedadına və gözəlliyinə heyran qalmışdı. Natəvan doğma Şuşa üçün çox şey etmişdi – su kəməri çəkdirmiş, geniş park yaratmış, məktəb və müxtəlif binaların inşasına böyük vəsait bağışlamışdı. Xurşidbanu ona müraciət edən hər kəsə kömək edirdi. Buna görə də vəfat etdikdə onu son mənzilə bütün Şuşa camaatı yola saldı. Xan qızının tabutunu insanlar Ağdamdakı "İmarət" adlı ailəvi xan qəbiristanlığına qədər neçə kilometrərlə yolu allərində aparırdılar.

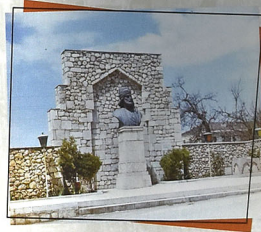
Bu günə qədər şairlər Natəvanın şeirlərindən ilham alır, ədəbiyyat həvəskarları isə onun qeyri-adi səmimi misralarını təkrar-təkrar oxuyurlar.

HATƏBAH
1830-1897

MOLLA PƏNAH VAQİF

Şuşada bu şəhərə şöhrət gətirən çox möhtəşəm insanlar yaşayıblar. Onlardan biri də Azərbaycanın böyük şairi və Qarabağ xanlığının ilk vəziri Molla Pənah Vaqifdir. Vaqif çox yaxşı təhsil almışdı: o, fars və ərəb dillərini, riyaziyyatı, astronomiyani, memarlığı, musiqini bilirdi. Vaqif Şuşaya köçdükdən sonra şəhərdə bir məktəb açdı. Çox keçmədi ki, bu mükəmməl müəllim və istedadlı şairin soruşduğu atası Pənahəli xanın ölümündən sonra Qarabağ xanı olan İbrahimxəlilə çatdı. İbrahimxəlil Vaqifi sarayına dəvət etdi və uzun söhbətdən sonra ona xanın vəziri olmağı təklif etdi. Molla Pənah Vaqif Şuşa üçün çox işlər gördü – riyaziyyat və memarlıq mütəxəssisi olaraq xan sarayının, qala divarlarının, yaşayış evlərinin tikintisinə rəhbərlik etdi, gözəl diplomat kimi dövlətin idarə edilməsində böyük rol oynadı. Vaqif gözəl şeirlər yazan bir şair kimi hələ öz dövründə də məşhur idi.

Mən cahan mülkündə mütləq, doğru halət görmədim,
Hər nə gördüm, ayrı gördüm, özgə bəbəb görmədim.
Aşınalar ixtilatında sədəqət görmədim,
Biatü iqrarü imanü dəyanət görmədim,
Bivəfadan lacəram təhsili-hacət görmədim.

BƏHMƏN MİRZƏ QACARIN SARAY KOMPLEKSİ

Bəhmən Mirzə Qacar məşhur türk sülaləsi olan Qacarların nümayəndəsi idi. O, İranda çox varlı və kübar bir ailədə anadan olmuşdu. Bəhmən Mirzə fars şahzadəsi olduğu üçün Tehran qubernatoru vəzifəsini icra etmiş, İranın feldmarşalı olmuş və fars şahının iradəsi ilə Azərbaycanı idarə etməyə başlamışdı. Ancaq siyasi hadisələrə görə onun həyatı sonradan dəyişdi. O, İrani tərki edib Bakıya gəldi.

Bəhmən Mirzə bir müddət Şamaxıda və Tiflisdə yaşadı, sonra Şuşaya köçdü. Onun ailəsi tezliklə Bəhmən Mirzənin zəngin kitabxanasından ibarət böyük bir yüklə İrandan Şuşaya gəldi. Bəhmən Mirzə ailəsi və çoxsaylı qulluqçuları üçün bu şəhərdə böyük bir saray kompleksi tikdirdi – ikimərtəbəli ev, bir neçə kiçik ev, atlar üçün tövlələr, anbarlar, mətbəxlər, uşaqları üçün məktəb, kitabxana, məscid və hamam.

Bəhmən Mirzə Qacar yalnız şahzadə və zəngin adam deyildi. O, yaxşı təhsil almış əsl alim kimi tarix, etnoqrafiya və coğrafiya mövzusunda bir çox kitabların müəllifi olmuşdur. Bu gün Bəhmən Mirzənin əvəzsiz kitabxanasının bir hissəsi Azərbaycan Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır.

Çoxlu uşaq sahibi olan Bəhmən Mirzə Qacar böyük və ləyaqətli bir nəslin qurucusu idi. Bu nəslin davamçıları arasında Azərbaycan akademiki və kimyaçısı Toğrul Şahtaxtinski, müsəlman Şərqişdə ilk balet olan "Qız qalası"nı yazmış görkəmli bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli də vardır.

ÜZEYİR HACIBƏYLİ

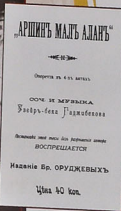
Dahi bəstəkar, görkəmli pedaqoq, böyük şuşalı Üzeyir Hacıbəyli Avropa və Azərbaycan musiqisini sintez edərək Azərbaycan professional musiqi məktəbinin banisi olmuşdur. O bütün dünyada ilk müsəlman operasının, Azərbaycan himninin, operetaların, o cümlədən "O olmasın, bu olsun" və "Arşın mal alan"ın və bir çox musiqi əsərlərinin müəllifi kimi tanınır. Yüz ildən çoxdur ki, Üzeyir Hacıbəylinin musiqisi dünyanın opera teatrlarında və ən yaxşı konsert səhnələrində səsləndirilir. 1959-cu ildə Şuşada Üzeyir Hacıbəylinin ev muzeyi açılmışdır. Burada dahi bəstəkarın həyat və yaradıcılığı ilə əlaqəli iki minə yaxın eksponat toplanmışdır.

"ARŞIN MAL ALAN"

25 sentyabr 1913-cü ildə Zeynalabdin Tağıyev teatrında Üzeyir Hacıbəylinin operettasının premyerası baş tutdu.

"Arşın mal alan" adlanan operettanın uğuru o qədər böyük idi ki, tezliklə o, bir çox dillərə – rus, gürcü, ukrayna, belarus, polyak, ingilis, fransız, türk, hətta çin dillərinə tərcümə olundu! "Arşın mal alan" Sankt-Peterburq, Moskva, Paris, Nyu-York, London, Vyana, Berlin, Ankara, Qahira, Varşava, Sofiya və Pekində səhnəyə qoyuldu. 1916-cı ildə isə ilk dəfə "Arşın mal alan" filmi çəkildi! Şuşada anadan olan dahinin musiqisi bütün dünyanı fəth etdi. Operetta bu gün də müxtəlif ölkələrin tamaşaçılarını sevindirir.

ŞUŞALILARIN, ŞUŞALI AİLƏLƏRİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNİN VƏ BU CÖZƏL MƏKANA GƏLİB İSTEDADLARINI BU ŞƏHƏRƏ HƏSR ETMİŞ İNSANLARIN SİYAHISI:

İslam Abdullayev (1876–1964), xanəndə
Ağabəyim ağa Ağabacı (1780–1832), şairə, fars şahı Fətəli şahın həyat yoldaşı
Əhməd bəy Ağayev (1869–1939), şərqşünas, maarifçi, siyasətçi, Sarbonna Universitetinin məzunu
Sürəyya Ağaoğlu (1903–1989), türk yazıçısı, hüquqşünas, Türkiyənin ilk qadın vəkili
Əhməd Ağdamski (1884–1954), opera müğənnisi
Süleyman Ələsgərov (1924–2000), bəstəkar, dirijor
Əbülfət Əliyev (1926–1994), müğənni
Fikrət Əmirov (1922–1984), bəstəkar
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev (1870–1933), yazıçı-dramaturq
Süleyman Sani Axundov (1875–1939), yazıçı
Zakir Bağirov (1916–1996), bəstəkar
Əfrasiyab Bədəlbəyli (1907–1976), bəstəkar, dirijor
Fərhad Bədəlbəyli (1947), pianoçu
Şəmsi Bədəlbəyli (1911–1986), rejissor
Məcid Behbudov (1870–1945), müğənni
Rəşid Behbudov (1915–1989), müğənni
Bülbül (1897–1961), müğənni, SSRİ Xalq artisti
Bülbülcan (1841–1927), xanəndə
Polad Bülbüloğlu (1945), müğənni, bəstəkar, artist
Molla Pənah Vəqif (1717–1797), şair
Aşıq Valeh (1776–1834), şair
Nəcəf bəy Vəzirov (1854–1926), yazıçı-dramaturq
Ceyhun Hacıbəyli (1891–1962), etnoqraf, linqvist
Zülfüqar Hacıbəyli (1884–1950), bəstəkar
Soltan Hacıbəyli (1919–1974), bəstəkar
Üzeyir Hacıbəyli (1885–1948), bəstəkar, dirijor, musiqişünas, publisist
Hacı Hüsü (?–1898), müğənni
Həmidə Cavanşir (1873–1955), maarifçi, xeyriyyəçi
Mirzə Camal Cavanşir (1773–1853), tarixçi

Qasım bəy Zakir (1784–1857), şair
Lətif İmanov (1922–1980), fizik
Elçin İskəndərzadə (1964), şair
Bəhmən Mirzə Qacar (1810–1883), alim
Sürəyya Qacar (1910–1992), opera müğənnisi
Fatma xanım Kəminə (1840–1898), şairə
Usta Qəmbər Qarabaği (1830–1906), rəssam
Cəlal Qaryağdı (1914–2001), heykəltəraş
Cabbar Qaryağdıoğlu (1861–1944), xanəndə
İntiqam Qasımzadə (1942), ssenarist, tənqidçi
Lətif Kərimov (1906–1991), rəssam, xalçaşünas
Firidun bəy Köçərli (1863–1920), ədəbiyyatşünas, musiqişünas
Xarrat Qulu (1823–1883), musiqiçi, Şuşada ilk musiqi məktəbinin banisi
Keçəcioğlu Məhəmməd (1864–1940), xanəndə
Cavanşir Məmmədov (1915–1997), türkmən ssenaristi və operatoru
Mehdi Məmmədov (1918–1985), rejissor, SSRİ Xalq artisti
Xudadat bəy Məlik-Aslanov (1879–1935), alim, ADR-in rəhbəri
MİR Möhsün Nəvvab (1833–1918), rəssam, şair
Xurşidbanu Natəvan (1832–1897), şairə
Niyazi (1912–1984), dirijor, bəstəkar
Məhbubə Paşayeva (1913–1970), opera müğənnisi
Aşıq Pəri (1811–1847), şairə
Qurban Pirimov (1880–1965), musiqiçi
Sadıxcan (1846–1902), tarzən, Azərbaycan tarının yaradıcısı
Məhluqə Sadıqova (1917–2003), aktrisa
Lətif Səfərov (1920–1963), rejissor
Validə Tutayuy (1914–1980), alim, ilk azərbaycanlı qadın akademik
Məşədi Məmməd Fərzəliyev (1872–1962), xanəndə
Mirzə Rəhim Fəna (1844–1931), şair
Yusif Vəzir Cəmənzəminli (1887–1943), yazıçı
Qəmərbəyim Şeyda (1881–1931), şairə, dramaturq
Barat Şəkinskaya (1914–1999), aktrisa
Seyid Şuşinski (1889–1965), xanəndə
Xan Şuşinski (1901–1979), xanəndə

İdeya müəllifləri:
Tahirə Əfəndiyeva
Bəhram Bağırzadə

Mətn:
Leyla Abdulina
Azərbaycan dilinə tərcümə:
Günəl Sultanova
Layihənin koordinatoru:
Nərminə Bağirova-Hacıyeva

Nəşriyyatın direktoru:
Sevil İsmayılova

Redaktorlar:
Azər Məmmədzadə
Nərgiz Cəbbarlı

Dizayn:
Oleq Reutski

Üz qabığının tərtibatı:
Zaur Abdullazadə

Konsultantlar:
Sakit Məmmədov
Nəriman İmaməliyev

Rəhbib Azəri
Fuad Axundov

Fotoqraflar:
Aleksandr Avqustinov
İsay Rubençik

Bahadır Cəfərov
Aleksandr Mişon
Dmitri Yermakov

Kamran Mənsurov
Kərim Abbasov
Rəssamlar:

Mahir Qafarov
Ramin Həsənəlizadə
Fidan Axundova

Texniki Redaktor:
Sevinc Yusifova

*Müəllif kitabın hazırlanmasında yaxından iştirak edən hər kəsə öz dərin
minnətdarlığını bildirir.*

Etdiyiniz köməyə görə Allah sizi mükafatlandırсын!

Bütün hüquqlar qorunur.

Подписано к печати: 28.10.2020. Offsetная печать.
Физических печатных листов 4, Заказ 20429. Тираж 1000.

ŞƏRQ-QƏRB

Представленный готовый файл отпечатан в типографии ОАО «Шарг-Гарб».

AZ1123. Bakı, ul. Aşyır Alekskera, 17.

Тел.: (+99412) 374 83 43

(+99412) 374 73 84

qorod.blog

Navigator

yenicag.ru

Əziz qızlar və oğlanlar! Mən sizə bu kitabda hər zaman Azərbaycanın cəni olmuş şəhər – qədim Şuşa haqqında danışacağam. Birlikdə onun tarixini öyrənəcək, qədim qalaya baş çəkəcək, Qarabağ xanlarının sarayını, uca qala divarlarını görəcək və müxtəlif muzeyləri ziyarət edəcəyik. Şuşanı həm də Azərbaycanın ən musiqili şəhəri adlandırırıq, çünki bir çox məşhur bəstəkar, müğənni və musiqiçilər məhz burada anadan olmuşlar. Muğam məktəbi də Şuşada yaranmışdır. Qafqazın ən yaxşı xalçaları burada toxunur, musiqi alətləri bu şəhərdə düzəldilir, zəngin rəsm və səbəkə ilə bəzədilmiş gözoxşayan evlər bu gözəl məkanda tikilirdi. Şuşada o qədər maraqlı şeylər var ki... Şübhəsiz, siz ecazkar xarıbülbul çiçəyinin bitdiyi bu şəhəri sevacəksiniz.

Sizin Bəhram əminiz

+6

ŞƏRQ-QƏRB

9 789952 537321

